# O‘QUVCHI-YOSHLARDA TOLERANTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI VA UNING NAMOYON BO‘LISH KO‘RSATKICHLARI

**Abdumannatova Aziza Abdumajit qizi**
Oriental universiteti Samarqand kampusi “Uzluksiz ta’lim pedagogikasi” kafedrasi katta o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
aziza091996@gmail.com

**Annotatsiya.** Maqolada o‘quvchi-yoshlarda tolerantlikni rivojlantirishning pedagogik shartlari, uning rivojlanganligini baholash mezonlari va namoyon bo‘lish ko‘rsatkichlari tahlil qilingan. O‘qituvchining pedagogik tolerantligi, tolerant ta’lim muhiti, san’at va madaniy muloqot vositalaridan maqsadli foydalanish hamda ta’lim muassasasi, oila va jamoatchilik hamkorligi asosiy shartlar sifatida asoslangan. Kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulq-atvor mezonlari hamda ularning ko‘rsatkichlari tavsiflangan.

**Kalit so‘zlar:** tolerantlik, pedagogik shartlar, mezon, ko‘rsatkich, pedagogik tolerantlik, ta’lim muhiti, o‘quvchi-yoshlar.

**Аннотация.** В статье анализируются педагогические условия развития толерантности учащейся молодёжи, критерии оценки её сформированности и показатели проявления. В качестве основных условий обоснованы педагогическая толерантность учителя, толерантная образовательная среда, целенаправленное использование средств искусства и культурного диалога, а также сотрудничество образовательного учреждения, семьи и общественности. Описаны когнитивный, эмоционально-ценностный и поведенческий критерии и их показатели.

**Ключевые слова:** толерантность, педагогические условия, критерий, показатель, педагогическая толерантность, образовательная среда, учащаяся молодёжь.

**Abstract.** The article analyzes the pedagogical conditions for developing tolerance among students and young people, the criteria for assessing its level and the indicators of its manifestation. The teacher’s pedagogical tolerance, a tolerant educational environment, purposeful use of art and cultural dialogue, and cooperation between the educational institution, family and community are substantiated as the main conditions. Cognitive, emotional-value and behavioral criteria and their indicators are described.

**Keywords:** tolerance, pedagogical conditions, criterion, indicator, pedagogical tolerance, educational environment, students and young people.

**ASOSIY QISM.** Tolerantlik yoshlarda o‘z-o‘zidan shakllanmaydi: u muayyan pedagogik shartlar mavjud bo‘lgandagina barqaror shaxs sifatiga aylanadi. Pedagogik shartlar deganda tarbiya jarayonining samaradorligini ta’minlovchi, maqsadli yaratiladigan tashqi va ichki omillar majmui tushuniladi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili asosida o‘quvchi-yoshlarda tolerantlikni rivojlantirishning to‘rt asosiy shartini ajratib ko‘rsatish mumkin.

Tolerantlik tarbiyasida o‘qituvchining shaxsiy namunasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. O.Gulomjonov va D.Mamarejabov ta’kidlaganidek, o‘zi tolerant bo‘lmagan pedagog o‘quvchilarni sabr-toqat, hurmat va o‘zgacha fikrga ochiqlikka o‘rgata olmaydi [3, 47-b]. T.S.Kostina esa pedagogik tolerantlikni o‘qituvchining integrativ kasbiy-shaxsiy sifati deb biladi [4, 9-b] va uning o‘ziga, hayotga va kasbiga ijobiy munosabatni ifodalovchi psixologik hamda ta’lim ishtirokchilari o‘rtasidagi farqlarni qabul qilishni ifodalovchi ijtimoiy komponentlarini ajratadi [4, 10-b].

Sinf yoki guruhda o‘zaro hurmat, fikrlar xilma-xilligiga ochiqlik, munozaralarni madaniyatli olib borish muhiti shakllantirilishi kerak. N.R.Skrebneva va I.A.Arutyunyan pedagogik tolerantlikning asosini



© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

ta’lim ishtirokchilarining o‘ziga xos xususiyatlarini tushunish, tan olish va qabul qilish asosidagi dialogik munosabatlarda ko‘radi [5, 157-b]. YUNESKO Tolerantlik tamoyillari deklaratsiyasida ham tolerantlik yon berish yoki iltifot emas, balki avvalo voqelikka faol munosabat ekani ta’kidlanadi [2, 1.2-modda]. Bunday muhitda o‘quvchi o‘z fikrini erkin bildirishni va boshqalarning fikrini hurmat qilishni amalda o‘rganadi.

Musiqa, folklor, raqs, madaniy sayohatlar va festivallar tolerantlikning hissiy asosini mustahkamlaydi. Ular o‘quvchiga o‘zga madaniyatni bilim sifatida emas, balki shaxsiy kechinma sifatida his qilish imkonini beradi. Biroq bu vositalar tasodifiy emas, balki tarbiya maqsadlari, o‘quvchilarning yoshi va ta’lim bosqichiga mos holda tanlanishi lozim.

O.Gulomjonov va D.Mamarejabov tolerantlik tarbiyasida maktab, oila va ijtimoiy muhitning muvofiqlashtirilgan harakati zarurligini ta’kidlaydi [3, 46-b]. Oila va mahalladagi munosabatlar maktabda shakllantirilayotgan qadriyatlarni mustahkamlasagina tarbiya natijasi barqaror bo‘ladi.

Tolerantlikning rivojlanganlik darajasini baholash uchun aniq mezon va ko‘rsatkichlar zarur. Tolerantlikning tarkibiy tuzilishidan kelib chiqib, uchta mezonni ajratish mumkin. Kognitiv mezon ko‘rsatkichlari: turli xalqlar madaniyati, urf-odatlari va musiqiy merosi haqidagi bilimlar; tolerantlik va murosasizlik tushunchalarini farqlay olish; stereotiplarni tanqidiy baholash. Emotsional-qadriyatli mezon ko‘rsatkichlari: o‘zgalarga nisbatan xayrixohlik va empatiya; madaniy xilma-xillikni qadrlash; o‘z milliy madaniyatidan faxrlanish. Xulq-atvor mezoni ko‘rsatkichlari: muloqotda o‘zgacha fikrni hurmat qilish; nizolarni tinch yo‘l bilan hal etish; turli madaniyat vakillari bilan hamkorlik qila olish.

N.R.Skrebneva va I.A.Arutyunyan tolerantlikni shaxsning o‘zga qarash va fikrlar mavjudligiga nisbatan barqarorligi sifatida ta’riflab [5, 158-b], uni shaxsning integrativ tuzilmasi deb biladi [5, 165-b]. Bu shuni anglatadiki, mezonlar alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq holda baholanishi kerak. Mezonlar bo‘yicha tolerantlikning past, o‘rta va yuqori darajalari ajratiladi. O.Gulomjonov va D.Mamarejabov ham tolerantlikning nizoli boshlang‘ich darajadan barcha insonlarga nisbatan barqaror hayotiy me’yorga aylangan yuqori darajagacha rivojlanishini qayd etadi [3, 48-49-b]. Yuqori darajada tolerantlik faqat «o‘zimiz»ga emas, balki barcha insonlarga nisbatan qo‘llaniladigan ongli hayotiy pozitsiyaga aylanadi.

Baholashda kuzatish, suhbat, so‘rovnoma, vaziyatli topshiriqlar, o‘quvchilarning esse va ijodiy ishlarini tahlil qilish kabi usullardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ayniqsa refleksiv esselar o‘quvchining o‘zga madaniyatga munosabati qanday o‘zgarganini ko‘rsatuvchi muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

**XULOSA.** O‘quvchi-yoshlarda tolerantlikni rivojlantirish o‘qituvchining pedagogik tolerantligi, tolerant ta’lim muhiti, san’at va madaniy muloqot vositalaridan maqsadli foydalanish hamda ta’lim muassasasi, oila va jamoatchilik hamkorligi kabi pedagogik shartlar mavjud bo‘lgandagina samarali kechadi. Tolerantlikning rivojlanganligini kognitiv, emotsional-qadriyatli va xulq-atvor mezonlari hamda ularning aniq ko‘rsatkichlari asosida baholash, bunda mezonlarni o‘zaro bog‘liq holda ko‘rib chiqish tarbiya jarayonini maqsadli boshqarish imkonini beradi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Ochilov M. Muallim – qalb me’mori. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001. – 432 b.
2. Декларация принципов толерантности: утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г. – Париж: ЮНЕСКО, 1995.
3. Gulomjonov O., Mamarejabov D. Socio-philosophical factors in cultivating tolerance among young students // Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations. – 2026. – Vol. 7, № 2. – B. 44–49.



© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

4. Костина Т.С. Педагогическая толерантность как категория образовательного процесса // Вестник АлтГПА. – 2015. – № 23. – С. 8–10.
5. Скребнева Н.Р., Арутюнян И.А. Формирование педагогической толерантности будущих педагогов // Вестник Тверского государственного университета. Серия: Педагогика и психология. – 2021. – № 1 (54). – С. 157–166.


© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.